

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

А. С. ГАЦАЙ

Україна, м. Миколаїв, Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Актуальність дослідження полягає в тому, що серед школярів спостерігається недостатня зацікавленість у вивченні мови, у результаті чого втрачаються уміння виконувати граматично-правописні дії. Оскільки, основним завданням вивчення української мови відповідає текстоцентричний підхід до навчання, бо епіцентром уроку стає текст як засіб виховання всебічно розвиненої, творчої, національно свідомої, духовно багатой особистості, яка комунікативно виправдано вміє користуватися мовними засобами в усіх сферах суспільної діяльності. Тому актуальним є виділення та обґрунтування ефективності застосування текстоцентричного підходу під час формування орфографічних умінь і навичок.

На основі лінгвістичних знань учні загальноосвітньої школи повинні оволодіти мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності: під час слухання, читання, говоріння, письма. Визначальними в писемному мовленні є орфографічні норми, яких мають дотримуватися всі громадяни країни.

У свій час обґрунтувалися різні підходи до навчання орфографії: одні методисти підкреслювали вирішальну роль прийому списування (Л. Томсон, В. Малаховський М. Державін, О. Миртов, Є. Мейман, В. Лай та ін.), інші обґрунтовували ефективність вироблення орфографічних навичок на основі засвоєння теорії граматики (К. Ушинський, О. Пешковський, Ф. Буслаєв, Д. Тихомиров, М. Бунаков, С. Чавдаров та ін.), ще інші пропонували принципи диференційованого підходу для засвоєння орфограм (О. Біляєв, М. Разумовська, В. Рєпкін, М. Баранов та ін.). Цей останній підхід поділяють психологи (Д. Богоявленський, С. Рубінштейн, П. Гальперін, С. Жуйков, П. Іванов, М. Пулковський та ін.).

У сучасних умовах модернізації освіти велику увагу слід приділяти особистісній орієнтації, демократизації та гуманізації навчання мови, практичній спрямованості знань, органічному поєднанню навчання мови й мовлення, забезпеченню наступності змісту освіти та ін. Адже метою змісту шкільного курсу навчання української мови є формування національно-свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє

вміннями і навичками доцільно користуватися засобами мови у всіх видах мовленнєвої діяльності

Тому, враховуючи вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти визначаємо такі підходи: компетентнісний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, текстоцентричний [1].

Найбільш важливим у вивченні орфографії, на нашу думку, є текстоцентричний підхід.

Текстоцентричний підхід – це спрямованість навчально-виховного процес розвитку умінь і навичок на текстовій основі.

Формування мовної особистості неможливо без роботи з текстом. Використання тексту як основного засобу навчання уроку сприяє тому, що школярі оволодівають способами розв'язання навчально-мовних, мовленнєвих і правописних завдань, формується їхня операційна діяльність. Вивчення мовних одиниць здійснюється на основі аналізу тексту в єдності змісту й форми, що дозволяє тісніше поєднати засвоєння лінгвістичних знань з формуванням орфографічних умінь і розв'язанням різного роду завдань виховання й розвитку учнів, а також мотиваційного забезпечення навчального процесу. Тому, навчання на текстовій основі, на нашу думку, є найефективнішим.

Текстоцентричний підхід до вивчення мовних одиниць сформувався у XIX. Цей підхід орієнтує дослідників на розгляд слова (чи іншої мовної одиниці) у мовленні, у його функціональних виявах. Він дає можливість досліджувати функціонування різних типів текстів відповідно до сфери, умов і настанов мовної комунікації. Основним принципом зазначеного підходу є те, що його ядром є поняття «текст». Тобто епіцентром уроку під час застосування текстоцентричного підходу стає текст як засіб формування мовних і мовленнєвих умінь та навичок.

Значні переваги цього підходу до навчання в тому, що мовні одиниці подаються не абстраговано, ізольовано, а в їх природному мовному оточенні, безпосередньому функціонуванні у мовленні. Таким чином текст слугує відправним мотиваційним моментом для аналітичної роботи над знаходженням виучуваних мовних одиниць і явищ, з'ясуванням їх взаємозв'язків з іншими елементами мовної системи, спостереження над функціонуванням у мовленні та подальшої конструктивної і творчої роботи з відпрацювання відповідних мовних і мовленнєвих умінь навичок. Система комплексних завдань на основі тексту дає змогу побіжно повторювати вивчений раніше

теоретичний матеріал і вдосконалювати набуті на попередніх уроках практичні уміння й навички.

А. Ярмолюк стверджує: «Текст створює оптимальні умови для розуміння цілісного мовленнєвого повідомлення та формування вмінь будувати висловлення за зразком» [3, с. 16].

Використання текстоцентричного підходу під час навчання української мови сприяє формуванню системного уявлення та сприйняття мови, усвідомлення орфографічних та пунктуаційних норм не як абстрактних, надлишкових наукових категорій, а таких, що безпосередньо пов'язані з живою природою мови, зумовлені нею та виконують регулятивну функцію.

У когнітивній методиці навчання української мови зазначено, що текст для вчителя – це засіб формування ціннісних орієнтацій, комунікативної, лінгвістичної, культурологічної (українознавчої) компетентностей учнів, для школярів текст – джерело інформації, об'єкт розуміння та вивчення. Тобто, ефективність застосування текстоцентричного підходу полягає в тому, що вчитель на уроці може якнайтісніше пов'язати навчання і виховання, опираючись на багатство рідного слова. Саме виходячи з відібраного на урок тексту, учитель формує виховну мету. На доцільно дібраному невеликому текстовому матеріалі учні виконують значну кількість різноманітних видів діяльності та відповідних навчальних дій, що сприяє розв'язанню комплексу навчальних завдань, розвитку різних інтелектуальних і практичних здібностей і вмінь за економних витрат урочного часу та сил учнів [2, с. 221].

У процесі роботи з текстом формуються насамперед предметна, етнокультурологічна, мовна, прагматична та комунікативна компетентності учнів.

Предметна компетентність передає змістовий план висловлювання, знання учнів про світ. Формування національно-мовної картини світу, оволодіння національно маркованими мовними одиницями, мовним етикетом забезпечує соціокультурна компетентність. Мовна компетентність забезпечує знання мови як системи одиниць висловлювання, прагматична – містить уміння створювати тексти з урахуванням ситуації спілкування та мовного наміру. Здатність розуміти чужі висловлювання та створювати власні різних типів, стилів і жанрів мовлення забезпечує комунікативна компетентність.

Робота учнів над виконання різних навчальних дій, пов'язаних з аналізом тексту, спостереженнями над використанням у ньому мовної одиниці, що вивчається, виділенням і узагальненням її ознак, побудовою способів дії, активізує мислення учнів, включає процеси аналізу, порівняння, зіставлення, підведення під поняття, узагальнення, побудови

різного роду міркувань. Допомогає школярам усвідомити мову як матеріал передачі думки й змісту, виховує в них увагу до слова, формує спостережливість, уміння вслуховуватися, вдивлятися в слово, розвиває естетичне відчуття мови, виховує прагнення до точності, виразності, образності власного мовлення, збагачення свого мовного запасу, намагання дотримуватися норм під час використання мовних одиниць різних рівнів системи.

На нашу думку, саме текстоцентричний підхід сприятиме ефективному та швидкому формуванню орфографічних умінь і навичок в учнів 5 класу. Адже, одиниці мови створюють певний контекст, тобто текст репрезентує цілісний об'єкт мови і мовлення, зберігаючи всі основні ознаки і функції. Засвоєння орфографії успішніше тоді, коли воно здійснюється на широкій лексичній базі, тому такий підхід удосконалисть вміння учнів бути спостережливими, знаходити лексеми на різні правила та обдумувати їх правопис, редагувати текст, виправляючи орфографічні помилки, писати свої власні, дотримуючись норм українського правопису. Згодом школярі виділятимуть відповідно орфограми й без аналітико-синтетичної діяльності, пізнаватимуть їх і писатимуть автоматично. Орфографічні знання, уміння і навички досягатимуть системності, адже численні правила написання слів сприйматимуться учнями не як хаотичний набір розрізнених приписів, а в їх сукупності та взаємодії.

Методист В. Шереметьєвський наголошував на тому, що для того, щоб навчити школярів грамотно писати треба навчити їх уважно читати тексти та піддавати їх змістовому, стилістичному й граматичному аналізу.

Навчання на текстовій основі впливати на формування не лише орфографічної вправності, вміння свідомо користуватися орфографічними правилами та реалізації принципу свідомості й автоматизму, а й розвитку логічного мислення, мовлення учнів, навичок виразного читання, мовного слуху, підвищення загального розвитку дітей.

Отже, текстоцентричний підхід дозволяє реалізовувати всі цілі навчання у комплексі:

- 1) формувати мовну компетентність учнів, тобто системні знання про мову як засіб вираження думок і почуттів людини;
- 2) розвивати універсальні способи мисленнєвої діяльності;
- 3) виробляти практичні навички володіння культурою мови, додержання мовних норм, уміння користуватися словниками та іншою довідковою літературою;
- 4) прищеплювати мовний смак, розширюючи філологічний кругозір;
- 5) формувати лінгвістичні компетенції учнів, розширюючи їх знання про українську мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розширюючи загальні уявлення про мовознавство і праці окремих вітчизняних лінгвістів, виробляючи навички мовної рефлексії, що сприятиме інтелектуалізації мовлення учнів;
- 6) формувати загальну

мовленнєву компетентність; 7) формувати дослідницьку компетентність, вдосконалювати вміння й навички самостійної філологічної роботи з навчально-науковим текстом.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р № 1392.
2. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей / М. І. Пентилюк – К. : Ленвіт, 2011. – 256.
3. Ярмолюк А. В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів / А. В. Ярмолюк // Укр. мова і літ. в шк. – 2005. – № 7. – С. 15–18.